

Кравчик Марія, ст. II курсу економічного факультету; науковий керівник – д.е.н., професор Борейко В. І. (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ШЛЯХИ ПІДВИЩЕННЯ СОЦІАЛЬНОГО ЗАХИСТУ НАСЕЛЕННЯ УКРАЇНИ

***Анотація.** В статті досліджено ефективність соціального захисту населення України; обґрунтовано необхідність та сутність соціальної політики держави; розкрито дефініцію «соціальна політика» та функції держави із соціального захисту населення; проведено аналіз ефективності реалізації соціальної політики в Україні та проблем, які стримують підвищення рівня соціального захисту населення; запропоновано шляхи покращення роботи соціальних служб та соціального захисту населення України.*

***Ключові слова:** соціальна політика, соціальні служби, соціальний захист, Пенсійний фонд України, соціальне навантаження.*

***Аннотация.** В статье исследована эффективность социальной защиты населения Украины; обоснована необходимость и сущность социальной политики государства; раскрыто дефиницию «социальная политика» и функции государства по социальной защите населения; проведен анализ эффективности реализации социальной политики в Украине и проблем, которые сдерживают повышение уровня социальной защиты населения; предложены пути улучшения работы социальных служб и социальной защиты населения Украины.*

***Ключевые слова:** социальная политика, социальные службы, социальная защита, Пенсионный фонд Украины, социальная нагрузка.*

***Annotation.** In the article the effectiveness of social protection of the population of Ukraine is investigated; the need and the essence of social policy of state are grounded; definition of «social policy» and functions of state with social welfare of population are disclosed; the analysis of the effectiveness of realization of social policy in Ukraine and the problems, that hinder the increase of the level of social protection of population is held; the ways to improve work of social services and social protection population of Ukraine are offered.*

***Keywords:** social policy, social services, social security, the Pension Fund of Ukraine, the social burden.*

Сучасне суспільство потребує надання соціальної допомоги багатьом сім'ям і незахищеним верствам населення (виплати та допомоги пенсіонерам, інвалідам, малозабезпеченим та багатодітним сім'ям, матерям одиночкам, героям країни, людям, які постраждали в наслідок вибуху на ЧАЕС тощо). Протягом ХХ століття у високорозвинутих країнах світу склалася цілісна система соціального забезпечення населення. Тому, Україні важливо використати досвід цих країн при формуванні та розвитку власної системи соціального захисту населення. Необхідність цього пояснюється низькими доходами більшої частини її жителів, недосконалістю вітчизняної соціальноправової бази, прискореним старінням населення України, недостатністю коштів у спеціалізованих фондах для реалізації ними своїх функцій та низькою ефективністю діяльності соціальних фондів України.

Для повноцінного соціального забезпечення населення через недостатність коштів у фондах соціального захисту Україна змушена надавати їм фінансову допомогу зі свого бюджету, що відволікає кошти від фінансування інноваційних проєктів розвитку національної економіки та закладає негативні перспективи на майбутнє. Тому вітчизняна система соціального забезпечення населення вимагає удосконалення з тим, щоб забезпечити самофінансування всіх соціальних фондів та підвищити рівень соціального захисту населення.

Оскільки соціальна політика відіграє важливу роль в розвитку сучасного суспільства її дослідженню присвятили увагу багато відомих зарубіжних і вітчизняних вчених. Такі дослідники, як В. Г. Бочарова, С. І. Григор'єв, Л. Г. Гуслякова, Н. С. Данакін, В. І. Жуков, І. Г. Зайнишев, І. О. Зимня, В. А. Нікітін, П. Д. Павленок, О. М. Панов, А. С. Сорвіно, М. В. Фірсов, Є. І. Холостова, Е. Р. Ярская-Смирнова та ін. розкрили сутність теорії соціальної діяльності як науки.

Активно працюють над дослідженням теорії, методики і методології соціальної роботи такі вчені: І. А. Григор'єва, Л. Г. Гуслякова, В.М. Капіціна, В. Г. Попова, Є. І. Холостова, Т. В. Шипунова та ін.

Однак рівень соціального захисту населення України залишається на низькому рівні, що зумовило актуальність нашого дослідження.

Метою роботи є дослідження ефективності соціального захисту населення України та розроблення заходів з його удосконалення.

Відповідно до визначеної мети в роботі передбачено вирішити такі завдання:

- обґрунтувати необхідність та сутність соціальної політики держави;
- дослідити ефективність реалізації соціальної політики в Україні;
- запропонувати напрями удосконалення соціальної політики України.

Соціальна політика будь-якої держави направлена на підвищення рівня соціального захисту населення та створення передумов для його повноцінного життя та діяльності. За визначенням Т. Кир'ян та М. Шаповал: *«Соціальна політика – це діяльність держави з управління розвитком*

соціальної сфери суспільства, спрямована на задоволення інтересів і потреб населення» [1, с. 51].

Серед інших визначень слід виділити дифініцію запропоновану Палієм О. М. та Скуратівським В. А.: «Соціальна політика – це суспільний феномен, що поєднує різноманітні багатofакторні складові: конституційно-правові, інституціональні, управлінські регулятивні та саморегулятивні, глобальні, національні, державні, наддержавні, громадські, гуманістичні, праксеологічні (ціннісні), комунікативні та ін. Зазначене зумовлює багатоаспектність засад соціальної політики як суспільного явища» [2, с.135–137].

Заслугує на увагу також визначення запропоноване А. Колотом: «Соціальна політика – обґрунтування та реалізація рішень державою й іншими соціальними інститутами (політичними партіями, профспілками, спілками підприємців та ін.) в інтересах і з урахуванням потреб основних верств і соціальних груп, окремої людини, їх місця в суспільстві та взаємодії у сфері трудових відносин, надання соціальних гарантій, здійснення соціального захисту населення» [3].

Однак, на нашу думку, найбільш вдалим і обґрунованим є визначення Т. Кир'яна та М. Шаповала.

Головною *метою* соціальної політики держави у соціально орієнтованій ринковій економіці, яку розбудовує Україна, є: забезпечення стабільного, без заворушень і потрясінь, функціонування суспільства, досягнення суспільної злагоди та соціальної цілісності, належного рівня життєдіяльності людей. Це дає змогу кожному громадянину вільно розвиватися, реалізовувати свої здібності, одержувати належний дохід та поліпшувати свій добробут.

Тому пріоритетом реалізації соціальної політики держави повинно бути:

- протидія тенденції погіршення демографічної ситуації та гострим проявам депопуляції населення в окремих регіонах;
- запобігання масової бідності населення, особливо в слаборозвинених і депресивних регіонах, стримування процесу майнового розшарування між найбіднішою та найбагатшою частинами населення;
- мінімізація негативних наслідків масового безробіття, особливо в індустріальних районах;
- цілеспрямована допомога населенню, що попало в кризове становище;
- вживання додаткових заходів стосовно населення, що потребує додаткового соціального захисту.

При цьому важливо досягнути оптимального поєднання економічної та соціальної політики на державному, регіональному і місцевому рівнях. Серед універсальних для всіх трьох рівнів принципів соціальної політики варто виділити такі:

- загальність в поєднанні з диференційованим підходом до різних груп населення;
- активність і адресність;

- динамізм і гнучкість;
- соціальне партнерство;
- наукова обґрунтованість соціальних нормативів і стандартів.

Реалізація соціальної політики в соціально-орієнтованій державі здійснюється через вплив на соціальні підсистеми, а також надання соціальної спрямованості економіці. Соціальна політика органічно вплетена в систему взаємозв'язків економічної політики, тому навряд чи якій-небудь державі вдасться сформувати сильну соціальну політику при слабкій, фрагментарній і непослідовній економічній політиці держави.

Відповідно до Конституції України в нашій країні з метою посилення соціальної спрямованості реформ і проведення активної соціальної політики щодо координування й комплексного здійснення соціальних перетворень у сфері трудових відносин, зайнятості, соціального захисту та пенсійного забезпечення населення створено Міністерство праці та соціальної політики України.

Слід виділити основні напрями соціальної політики в Україні: підвищення добробуту населення за рахунок особистого трудового внеску, підприємництва та ділової активності; надання відповідної допомоги по безробіттю, збереження робочих місць, фахова перепідготовка осіб, які втратили роботу; проведення ґрунтовної пенсійної реформи, що буде забезпечувати справедливую систему пенсійних виплат з урахуванням трудового вкладу особи; надання адресної допомоги найнужденнішим у грошовій та натуральній формах; сприяння всебічному державному захисту інтелектуального потенціалу суспільства, його ефективному використанню та примноженню; запобігання комерціалізації, забезпечення стабільного фінансування та державної підтримки розвитку духовної сфери, освіти, науки і культури; широка підтримка сім'ї, материнства та дитинства; проведення активної екологічної політики.

В нинішній складній економічній ситуації Україна змушена вдатися до підвищення цін на комунальні послуги для населення. Однак, для мінімізації негативних наслідків такого підвищення країна впроваджує запобіжні заходи.

Так, «У зв'язку з підвищенням тарифів на газ та тепло Уряд розробив спеціальну програму, завдяки якій сім'ї з низькими доходами (а це майже 3,5 млн. сімей) отримають право на компенсацію, що дорівнює різниці між вартістю комунальних послуг після і до підвищення. Приблизно ще один мільйон сімей будуть захищені програмою житлових субсидій. Таким чином, 4,5 млн. сімей отримають державну підтримку і розмір їх платежів за комунальні послуги не зміниться», – зазначила Людмила Денісова. Міністр підкреслила, що Уряд України зробить все можливе, аби в цій непростій ситуації максимально мінімізувати негативні наслідки складного економічного становища для громадян України [4, с. 1].

Отже, ключовим завданням соціальної політики держави є забезпечення соціального захисту населення, який у широкому розумінні розглядають як діяльність держави, спрямовану на забезпечення процесу формування та розвитку повноцінної особистості, створення умов для її самовизначення й ствердження в житті. У вузькому – соціальний захист розглядається як сукупність економічних і правових гарантій, котрі забезпечують додержання найважливіших соціальних прав громадян.

Тому, один із законів, що закладає правову основу здійснення адресної матеріальної підтримки найменш соціально захищених верств населення в умовах кризового стану економіки є Закон України про *«Межу малозабезпеченості»*. До інших законів, які закладають основу соціального захисту і соціальних гарантій для населення України слід віднести Закони України: *«Про мінімальний споживчий бюджет»*, *«Про оплату праці»*, *«Про зайнятість населення»*, *«Про охорону здоров'я»* та *«Про освіту»*.

Крім власної законодавчої бази Україна при реалізації своєї соціальної політики використовує міжнародні правові акти, до яких слід віднести: загальну Декларація прав людини (ООН, 1948 р.), Міжнародний Пакт про економічні, соціальні та культурні права (ООН, 1966 р.), Європейську соціальну хартію (Рада Європи, 1961 р.), яка переглянута у (Рада Європи, 1996 р.).

Для реалізації соціальної політики в Україні створені певні інституції, до яких слід віднести: Пенсійний фонд України, Фонд соціального страхування з тимчасової втрати працездатності, Фонд соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійного захворювання, які спричинили втрату працездатності та Фонд страхування на випадок безробіття.

Однак, аналіз соціальної політики України засвідчує нестабільність видатків Державного бюджету Міністерству соціальної політики України. Так, у 2012 році видатки держави Міністерству соціальної політики України зменшилися порівняно з попереднім роком на 5,57 %, однак у наступному 2013 році вони зросли на 33,75 %. На поточний 2014 рік в бюджеті України заплановано видатки на соціальні цілі, які на 10,24 % менші ніж у попередньому році [5; 6; 7; 8].

Аналіз структури видатків Міністерства соціальної політики України засвідчує, що найбільш вагомими серед них є державні дотації Пенсійного фонду України (ПФУ), які становили у 2012 р. – 92,20 % всіх видатків міністерства. Однак, в наступному 2013 році, допомога з державного бюджету Пенсійному фонду зросла на 136,98 %, але у 2014 році знову спостерігається спад державних дотацій Пенсійному фонду на 10,6 %, що пояснюється збільшенням в Україні пенсійного віку, і, відповідно, зменшенням потреби Пенсійного фонду у фінансуванні пенсіонерів.

Отже, державі необхідно впровадити заходи для самозабезпечення ПФУ.

Для формування соціальної політики, яка визначила б напрям реформ, адекватний соціально-економічним реаліям, доцільно розглянути питання про створення координаційного органу у вигляді Ради з питань соціальної політики. Її головною функцією повинно бути формування соціальної політики та розроблення відповідних законодавчих і нормативних актів.

Оскільки, велика частка Державного бюджету направляється на видатки Пенсійному фонду України, що негативно відображається на економіці країни, то необхідно впровадити заходи, які зменшать ці видатки:

- потрібно продовжувати започатковані в Україні заходи із збільшення віку виходу на пенсію жінок та мужчин;

- одним із способів заощадження коштів Державного бюджету повинен стати перерозподіл пенсійних виплат, тобто, потрібно на законодавчому рівні забезпечити однакові пенсійні видатки для усіх верств населення;

- слід також, як можна скоріше, запровадити в країні систему обов'язкового державного персонального пенсійного страхування, тобто відмовитися від солідарної системи пенсійного забезпечення;

- необхідно посилити громадський контроль за діяльністю Пенсійного фонду України, сформувавши наглядові ради з представників громадськості.

Отже, проведені дослідження дозволяють зробити висновок, що соціальна політика та соціальний захист населення є ключовим завданням соціально-орієнтованої держави. Тому Україні для підвищення соціального захисту своїх громадян, потрібно стабілізувати розвиток національної економіки, підвищити ефективність діяльності Міністерства соціальної політики України та фондів соціального страхування, а також забезпечити справедливий перерозподіл видатків соціальних фондів між всіма категоріями населення. В першу чергу це стосується видатків Пенсійного фонду України, який отримує великі суми дотацій з Державного бюджету.

1. Кирич Т. Вісник економічної науки України / Т. Кирич, М. Шаповал // Україна. – 2011. – № 1. – С. 51.
2. Скуратівський В. А. Основи соціальної політики / В. Скуратівський, О. Палій. – К. : МАУП. – 2002. – 370 с.
3. Колот А. Асиметрії розвитку соціально-трудової сфери : зарубіжний досвід і вітчизняні реалії / А. Колот // Україна : аспекти праці. – К. – 2011. – № 8. – С. 3–11.
4. Денісова Л. Підвищення тарифів на газ та тепло. Соціальна програма : [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://economics.unian.ua/soc/906954-u-kabmini-cherez-inflyatsiyu-obitsyayut-provesti-indeksatsiyu-pensiy.html>
5. Закон України «Про Державний бюджет України на 2011 рік» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2010. – № 99. – С. 9.
6. Закон України «Про Державний бюджет України на 2012 рік» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2011. – № 100. – С. 9.
7. Закон України «Про Державний бюджет України на 2013 рік» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2012. – № 97. – С. 23.
8. Закон України «Про Державний бюджет України на 2014 рік» / Верховна Рада України // Офіційний вісник України. – 2014. – № 8. – С. 11.

